

DE 8 NATURRÅD

8 klare bud til landmanden på hvordan naturen
kan blive en del af hverdagsdriften

**SKAB
OVERBLIK OG
SAMMENHÆNG**

**PLEJ
DEN NATUR
DU HAR**

**PLANLÆG
DEN ÅRLIGE
NATURPLEJE**

**VARIATION
SKABER
LIV**

**GIV PLADS
TIL LYS
OG VARME**

**LAD NATUREN
BLOMSTRE
OG RODE**

**GIV NATUREN
DE SKÆVE
HJØRNER**

**BRUG
NÆRINGSSTOF
OG UKRUDTS-
BEKÆMPELSE
OPTIMALT**

De 8 naturråd er udviklet af Økologisk Landsforening i samarbejde med en række organisationer og erhvervet for at styrke udviklingen af natur i og omkring markerne i landbruget.

Mange landmænd ser sig selv som naturforvaltere - og med god grund. Landbruget fylder mere end 60 % af det danske areal, og landbrugets praksis er afgørende for naturens tilstand og udvikling.

Selv om mange ser sig selv som naturforvaltere, er naturen i dag alligevel presset af behovet for landbrugsjord og efterspørgslen på billige fødevarer. Samtidig er det krævede at tænke natur ind som en del af driften, fordi det måske sker på bekostning af produktionen.

Med dette katalog ønsker vi at give 8 gode råd til, hvad du som landmand kan gøre for at få mere natur ind i driften, uden at det sker på bekostning af vigtig landbrugsjord. Du kan med en lille indsats forbedre levevilkårene for dyr og planter i agerlandet.

Overordnet handler det om at skabe variation i landskabet og selv små tiltag kan give stor effekt. Naturtiltag i og omkring marken

er med til at skabe bedre betingelser for de dyr og planter, der lever i agerlandet.

Hvis naturtiltag planlægges, så alle dyrets livsfaser tilgodeses, kan der med få og enkle tiltag gøres meget. Derudover bliver det også overskueligt at gå i gang med.

Hvis du vil vide mere om naturtiltag og de forsøg og forskningsresultater, der er inden for området, kan du læse mere på: Institut for bioscience, Aarhus Universitetets hjemmeside, www.bios.au.dk. Den praktiske beskrivelse af arbejdet, kan du læse om i kataloget: "Naturfremme i agerlandet – Naturstriber, insektvolde og andre tiltag". Eller du kan gå på hjemmesiden: www.okologi.dk/naturfremme, der også byder på en masse spændende eksempler på, hvad andre landmænd har gjort, og hvad deres erfaringer har været.

Rigtig god læselyst.

Forfattere: Marie-Louise Simonsen, Økologisk Landsforening og Sigrød W. Etzerød, PBA i jordbrugsvirksomhed.

Faglige bidrag: Danmarks Jægerforbund, Aarhus Universitet- tidligere Danmarks Miljø Undersøgelser, Danmarks Biavlerforening, Naturstyrelsen - miljøministeriet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Videncentret for Landbrug, Biodynamisk Forening, natur- og vildtkonsulenter, konventionelle samt økologiske landmænd.

Redigering: Marie-Louise Simonsen, Økologisk Landsforening. Layout: Birk Art Direction, www.birkad.dk
Udgiver: Økologisk Landsforening. 1. udgave, 1. oplag, 2014

DE 8 NATURRÅD

8 klare bud til landmanden på hvordan naturen
kan blive en del af hverdagsdriften

- 1 SKAB OVERBLIK OG SAMMENHÆNG** side 4
- 2 PLEJ DEN NATUR DU HAR** side 6
- 3 PLANLÆG DEN ÅRLIGE NATURPLEJE** side 8
- 4 VARIATION SKABER LIV** side 10
- 5 GIV PLADS TIL LYS OG VARME** side 12
- 6 LAD NATUREN BLOMSTRE OG RODE** side 14
- 7 GIV NATUREN DE SKÆVE HJØRNER** side 16
- 8 BRUG NÆRINGSSTOF OG UKRUDTS-
BEKÆMPELSE OPTIMALT** side 18

Skab overblik og sammenhæng

- ved at sætte mål for naturen på din bedrift

Du har en masse natur på din bedrift. Du ved, hvor de vilde dyr holder til, og hvor de gode natursteder på bedriften er. Det du skal nu er at sætte dig ned og få et overblik over det. Tegn det gerne ind på et kort.

Overblikket gør det lettere at få både natur og markdrift til at fungere sammen, uden at de to påvirker hinanden negativt. Når du har et overblik over naturen på din bedrift, er det let at skabe sammenhæng med få og enkle tiltag.

Sammenhæng i naturen giver agerlandets dyr mulighed for at sprede sig til andre områder og bevæge sig mellem steder med føde, vand og skjul.

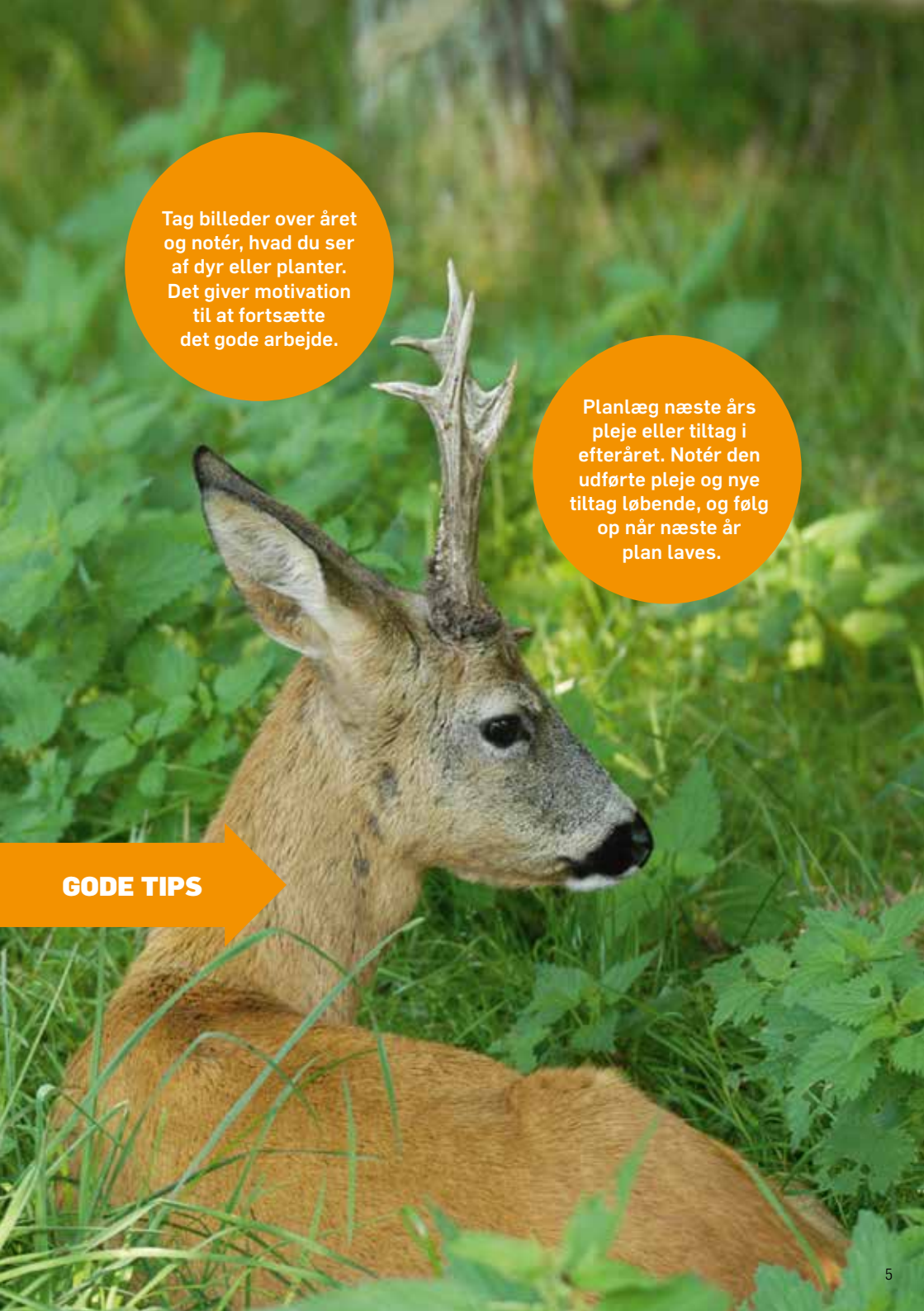
For at gøre arbejdet nemt for dig selv er det rigtig godt at lave en plan for de tiltag, der skal laves. Der skal både ses på hvornår og hvordan, det skal gøres. Tag et skridt ad gangen, alt behøver ikke ske på én gang.

SÅDAN GØR DU

Tænk over hvad du har af natur på bedriften. F.eks. gravhøje, skråninger, markveje, levende hegn, våde pletter, tørre pletter, vandhuller, stenbunker, græs og meget mere.

Udvælg 5 steder på bedriften, hvor du er glad for naturen. Sæt mål for hvad der skal ske med naturen de pågældende steder, både kortsigtede og langsigtede mål.

Udvælg et dyr du godt kunne tænke dig at se på din bedrift. Undersøg hvad artens behov for levested er. Måske er der allerede gode levevilkår i forhold til at finde føde i den eksisterende natur, men der mangler overvintringssteder. Så start med at se hvad der skal til, for at arten får overvintringssted.

Tag billeder over året og notér, hvad du ser af dyr eller planter. Det giver motivation til at fortsætte det gode arbejde.

Planlæg næste års pleje eller tiltag i efteråret. Notér den udførte pleje og nye tiltag løbende, og følg op når næste år plan laves.

GODE TIPS

Plejd den natur du har

- den eksisterende natur er guld at bevare

Den eksisterende natur på bedriften er det første du skal se på. Den eksisterende natur har nemlig høj naturværdi og med en lille indsats kan du få utrolig meget natur. Hvorfor ikke plukke de lavest hængende frugter først?

Forskellig natur på din bedrift skal plejes på hver sin måde. Noget pleje kan være et krav for at få enkeltbetaling eller opfylde krav til et tilsagn på arealet. Anden pleje er for at bevare den eksisterende natur.

F.eks. skal vandhuller, overdrev og engarealer plejes, så de ikke gror til. Her kan det være et krav i forhold til enkeltbetaling eller tilsagn. Mens pleje af levende hegn og kortklippede græsstriber er eksempler på natur, du kan udføre for at bevare eksisterende natur.

Sidstnævnte er der, hvor du kan hente de lavthængende frugter. Det er frivilligt, og du mister ikke enkeltbetaling eller anden tilskud ved at gøre det. Til gengæld får du en masse natur igen.

SÅDAN GØR DU

Fortsæt den eksisterende drift hvor der er eksisterende værdifuld natur. Hvis det altid har ligget i fred så lad det ligge. Hvis det har været afgræsset eller slået så fortsæt med det eller genoptag det.

Tynd ud i det levende hegn f.eks. ved at skære buske helt ned og stam store træer op. Det giver lys og plads til skjul for både fasan og rådyr.

Vandhuller der er groet til kan lysnes ved at beskære træer og buske mod syd-vest. Det giver gode ynglemuligheder for vandsalamander og frøer.

Gamle veje, grusveje og stier kan bevare deres naturværdi, hvis de vedligeholdes med f.eks. klipping af græs i kanten af vejen 1-2 gange om året. På denne måde kommer der lys og varme ned til jorden.

A close-up photograph of a green frog sitting in a pond. The frog is surrounded by lily pads and other aquatic plants. The water is slightly rippled. The background is blurred, showing more of the pond and surrounding vegetation.

Plej større og mindre vandhuller. Der er masser af liv både i og ved vandhullet. Bl.a. yngler vand-salamander og frøer her. Og fugle og dyr finder vand.

Lad gamle træer, der er visnet eller har døde grene stå. Det døde træ er fantastisk natur. Det er levested for bl.a. insekter og forskellige svampe. Mange fugle finder deres føde her og laver reder i træet.

GODE TIPS

Bunker af grene eller sten, bl.a. ved vandhuller er rigtig gode som varme- og skjulested.

Slå vegetation, når mælkebøtterne har blomstret. Det giver gode betingelser for mange forskellige græsser, urter og blomster.

Planlæg den årlige naturpleje

- tænk naturpleje ind ved markplanlægning

Den bedste naturpleje opnås ved at gøre lidt hvert år, og i mange tilfælde har naturen brug for pleje en gang om året eller mere rutinemæssigt for at bevare sin værdi. F.eks. skal levende hegn beskæres med jævne mellemrum, arealer med græs skal slås eller afgræsses, og naturstriber med f.eks. vinterfoder etableres med frø af etårige og flerårige planter.

En god måde at følge op på naturplejen er at gennemgå det en gang om året. Her kan du også planlægge næste års naturpleje, så den passer med markplanen og de øvrige årlige arbejds gange.

SÅDAN GØR DU

Brug mange forskellige naturplejetiltag og vurder plejetiltaget i forhold til det udvalgte sted, den gavnlige effekt og prisen. Udvælg hvilke du tager i år.

Planlæg fremtidig naturpleje sammen med markplanen. Undersøg evt. mulighederne for at få støtte til naturplejen.

Lav vildtvenlig høst ved at sætte skræmmemidler op dagen før. Afsøg marken

med hund og kør fra midten af marken og ud til kanten.

Har du fritliggende gravhøje eller vandhuller på over 100 m² og under 2000 m², kan du søge enkeltbetaling. Du får penge for at passe på eksisterende natur, der giver en masse liv på bedriften - det er da win win.

Lav et eller to naturplejetiltag om året. Det gør det overskueligt at komme i gang.

GODE TIPS

Nogle tiltag skal fastholdes i mange år, før resultatet for alvor ses. Notér evt. det du observerer i løbet af året, så du kan følge udviklingen.

Variation skaber liv

- i mark og natur med naturtiltag

God natur er også en varieret natur. Der skal være både høje træer og lave træer, korn og græs, afgrøde og bar jord, mark og overdrev, skygge og lys, tørre og våde pletter, gravhøje og vandhuller, læhegn og skov osv.

Variation i landskabet giver skjulesteder, ynglesteder og sikrer fødegrundlaget, så agerlandets dyr tilgodeses i hele deres livscyklus. Variation i landskabet giver mere liv.

Det er muligt – og sjovere at få agerhøne og fasan på bedriften uden at fodre dem med korn. Gennem variation i landskabet er det nemlig muligt at skabe ynglesteder og sørge for, at der er insekter, frø og nye skud til hønsefuglene.

Lav variation med naturtiltag som f.eks. vildtstriber til hønsefugle eller barjordsstriber. Flere naturtiltag kan laves under enkeltbetalingsordningen, uden at arealet skal trækkes ud af ansøgningen eller indtegnes særskilt på kort. Rådfør dig evt. med en konsulent om de tiltag du gerne vil lave.

Placér naturstriberne så de ikke giver ekstra kørsel i marken, eller på anden måde er træls i markarbejdet. Naturstriber skal være en fryd for øjet og give glæde i hverdagen. Indkøb gerne frø til naturstriber sammen med årets udsæd.

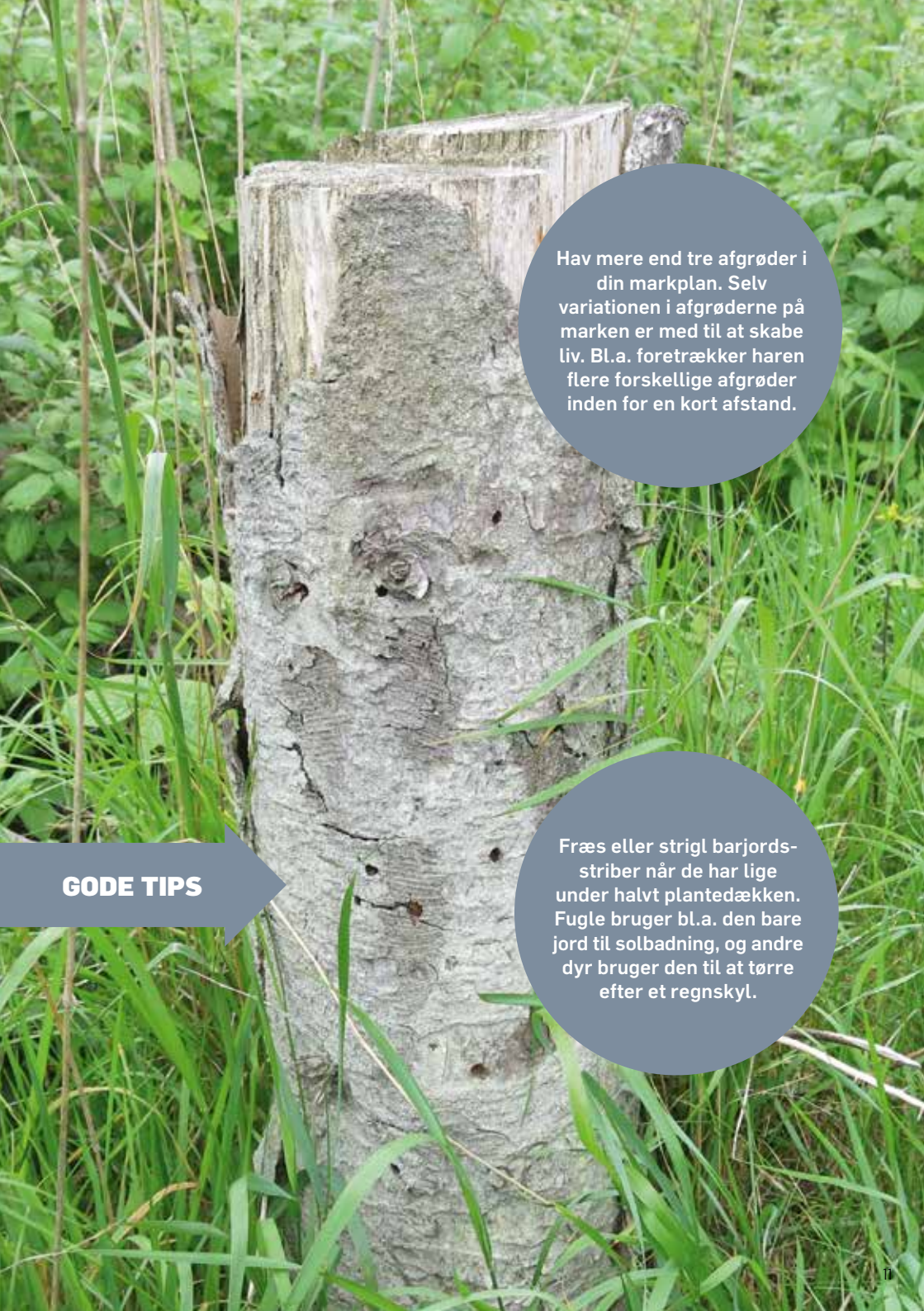
SÅDAN GØR DU

Se hvad der dominerer landskabet på din bedrift og hos dine naboer – lav det modsatte. Hvis der er store åbne arealer, bør marken brydes op med f.eks. naturstriber eller levende hegn. Hvis der er megen bevoksning, er der brug for lys og varme ned til jorden og lave planter.

Levende hegn, med variation i tæthed, skaber variation i det åbne landskab. Hegnet skal plejes for at bevare sin værdi.

Det kan gøres ved at skære buske helt ned og opstamme store træer.

Lad nogle træstubbe stå med høj stub, når der fældes træer. Det giver overvintringssted til bl.a. vilde bier. Du kan hjælpe bierne lidt på vej ved at bore huller af varierende størrelse i stubben.

Hav mere end tre afgrøder i din markplan. Selv variationen i afgrøderne på marken er med til at skabe liv. Bl.a. foretrækker haren flere forskellige afgrøder inden for en kort afstand.

GODE TIPS

Fræs eller strigl barjordsstriber når de har lige under halvt plantedækken. Fugle bruger bl.a. den bare jord til solbadning, og andre dyr bruger den til at tørre efter et regnskyl.

Giv plads til lys og varme

- med lysåbne arealer gennem afgræsning og naturstriber uden gødning og sprøjtning

Hvis der skal være flere dyr og skabes bedre betingelser for dem i agerlandet, er plads det første, vi skal give dem.

Der er masser af føde i et levende hegn f.eks. i form af nødder og bær, men det har ingen værdi, hvis det ikke er muligt at komme ind til føden, fordi afgrøden er sået helt op af det levende hegn. En græsstribe langs det levende hegn – også kaldet en fodpose kan give den plads, der skal til.

Klap dig selv på skulderen, hvis du har lavet

en helligdag i afgrøden. I marken er udyrkede pletter gode for mange dyr. Lærken er et af de dyr, der har brug for bar jord, gerne ude midt i marken for at finde føde og yngle.

Næringsfattig jord og lys helt ned til jordoverfladen er godt for naturen - både i og omkring marken. På arealer med græs, er afgræsning og slæt med til at fjerne næringsstoffer. Det sikrer plads til arter, der vokser langsommere og trives på mere næringsfattigt jord.

SÅDAN GØR DU

Afgræs arealer som overdrev og enge, så de ikke gror til i skov. Dette sikrer mange arters overlevelse, fordi der gives plads og lys.

Anlæg græsstribe langs levende hegn og andre markskel. Læg gerne en barjordsstribe langs fodposen, det øger værdien af fodposen, både fordi der ikke kommer gødning ind på fodposen, men også fordi

der nu er et sted, hvor dyrene kan tørre efter regnskyl. Samtidig gør barjordsstriben, at du ikke skal kæmpe med ukrudt fra kanten i marken.

Lav naturstriber som kort græs eller striber af afgrøden med reduceret udsædsmængde som ikke gødes, sprøjtes eller strigles.

En let etableret naturstribe, som giver plads, kan laves ved reduceret udsædsmængde i kanten af en mark, hvor der ikke sprøjtes, ukrudtsharves eller tildeles gødning.

Afgræsning eller slåede græsstriber er en god måde at give plads og føde til f.eks. haren.

GODE TIPS

Lad usåede, tørre eller våde pletter i marken være. Tørre pletter i marken bruger lærken som redested og til spisekammer. De fugtige pletter er til stor gavn for viben. Er de under 100 m² kan du lade dem ligge uden at miste støtte.

Lad naturen blomstre og rode

- det giver føde, levesteder og muligheder for overvintring

Naturen trives rigtig godt, der hvor der ikke er friseret og pænt. Så lad bare bunken af sten og grene ligge, det giver leve- og skjulesteder for rigtig mange dyr. Døde og væltede træer er også rigtig god rodet natur - så lad det endelig være.

Udover steder til overvintring har dyrene brug for føde bl.a. i form af nektar for at overleve. Derfor er det vigtigt med blomster – i hele vækstsæsonen. Lad gerne vilde planter blomstre fra marts til oktober, det giver nektar til både sommerfugle og bier.

Blomster kan findes mange steder, både i træer og buske i det levende hegn, i flerårigt græs eller som enårige ukrudtsarter i markkanten eller måske i en naturstribe med

blomster anlagt i marken.

Naturstriber er ikke en afgrøde. De skal helst se lidt tynde ud og være åbne, så der kommer lys til bunden. Det er det, der giver mest liv og værdi af naturstriben. En naturstribe er en samlet betegnelse, der dækker over lange striber, der tilgodeser agerlandets dyr.

Etableres striben i en mark i omdrift, indgår den som en del af marken i forhold til tilskud. Maks 10 % af marken må dækkes af naturstriber, hver stribe må være op til 10 meter brede. Gerne en kombination mellem naturstribe, barjordsstribe og insektvold inden for de 10 meter. Barjordsstriben må højst være 2 meter bred. Kombinationen af disse tre tiltag giver den største effekt.

SÅDAN GØR DU

Lav stenbunker ved markkanten – gerne hvor de kan varmes af solen. Bunker af sten ved vandløb, vandhuller eller søer giver et sted at få varmen og skjule sig for både salamandere og frøer.

Lav bunker af grene. Mange dyr har brug for føde i form af insekter som f.eks. biller, og det giver et godt skjulested både sommer og vinter.

Undlad at gødske og sprøjte i skel og hegn, så den naturlige vegetation kan vokse, blomstre og være til stor glæde for det naturlige dyreliv. Mange ukrudtsblomster er også utrolig flotte at se på.

For at sikre føde til mange arter kan du efterlade et uhøstet hjørne eller stribe i kornmarken. Det giver føde, der ellers kan være svært at finde sidst på året.

Naturligt rod er værdifulde skjulesteder om sommeren og overvintringssteder om vinteren. Til gavn for både hare, mus, padder og insekter.

Lad døde træer stå eller lav høj stub, det giver levested for mange insekter.

GODE TIPS

Læg sten og grene i bunker. Dette giver skjule- og overvintringssted for mange arter af dyr bl.a. firben.

Giv naturen de skæve hjørner

- der er god økonomi i regulære marker

Kunne du ikke tænke dig at spare penge ved ikke at gøre noget? Dette naturråd handler om at optimere markdriften og samtidig give naturen plads. Det er en fordel for naturen på bedriften og din økonomi.

Du kan i 10 % af marken lave naturtiltag, uden at arealet skal trækkes ud af din EU-ansøgning eller skal indtegnes på kort. Dvs. du kan optimere markdriften med naturtiltag uden at miste støtte.

Nogle gange er det jo midt i marken, der er et besværligt sted, dvs. en våd plet, hvor traktoren sidder fast hvert år, og du skal ud og så om. Hvis pletten, våd eller tør, er under 100 m², kan du lade det være og stadigvæk søge tilskud på det.

Du sparer tid, diesel og udsæd på at arrondere din mark, så markdriften optimeres. Spidserne eller den arrondering der kommer ved at gøre marken mere regulær, kan du enten lade ligge eller bruge til naturtiltag.

SÅDAN GØR DU

Tag besværlige hjørner, våde/ tørre pletter og spidse kiler ud af markdriften og dyrk marken som en regulær mark i stedet for.

Du kan vælge, om der skal laves naturtiltag eller om arealet skal ligge urørt med f.eks. græs.

Natur i striber og pletter kan være med til at sikre skjul og føde i hele dyrets livscyklus, og sikrer derved overlevelse for agerlandets dyrearter.

Hvis du etablerer naturstriber, er det oplagt, at striberne er tilpasset såmaskinen. Naturstriber/ vildtstriber må placeres overalt i marken. De må være 10 meter brede og fylde op til 10 % af markens areal, uden at skulle trækkes ud af din EU-ansøgning eller indtegnes på kort.

Natur har ikke brug for gødning, og derfor har natur i marken heller ikke nogen gødningskvote. Areal der trækkes ud til natur skal derfor trækkes ud af harmoniareal.

Naturtiltag i marken kan være græs, naturstribe med blomster, en bar plet eller en våd plet.

Lav en barjordsstribe mellem det areal der tages ud og marken. Det reducerer risikoen for at ukrudt spredes sig ind i marken. Og du behøver ikke sprøjte andet end afgrøden.

Indtegn de steder der driller og med fordel kan tages ud på markkort, og vælg hvad du gerne vil, inden du starter med at køre i marken.

GODE TIPS

Brug næringsstof og ukrudtsbekæmpelse optimalt

- hold afstand til kanten

Hvem vil ikke gerne bruge sin gødning og ukrudtsbekæmpelse optimalt? Dette råd handler om at få mest muligt ud af markdriften uden at påvirke naturen.

Ukrudtsbekæmpelse og gødning udenfor den egentlige mark kan give problemer med arter som burrennerre og gul hejre. Begge dele fremmer nemlig de få arter der vokser hurtigt og kan modstå ukrudtsbekæmpelsen. Det er hverken en fordel for dig eller naturen.

I stedet for at lave en kampzone mellem dig og ukrudtet, kan du overveje at lave en barjordsstribe, så vinder både du og naturen.

Du kan også undlade at køre ud til kanten, eller lukke for de yderste dysser, således at de yderste 5 meter ikke gødskes eller sprøjtes. Du kan eventuelt lade afgrøden i de yderste 5 meter stå ved høst, derved er der efterladt føde og skjul til dyrene.

SÅDAN GØR DU

Hold god afstand med maskinerne eller luk de yderste dysser, når du kører op ad markskel, vejkanter og op ad levende hegn.

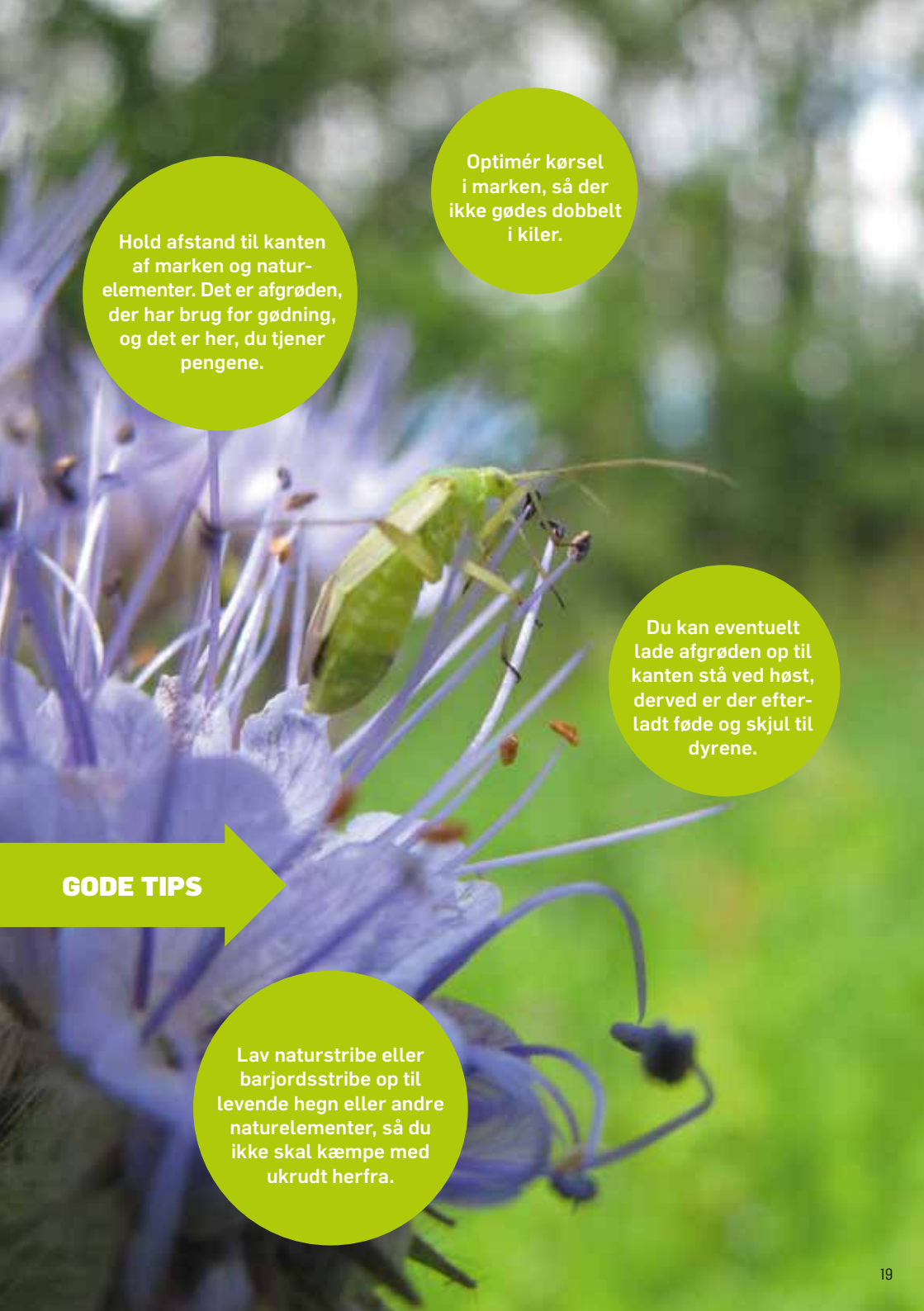
Du kan f.eks. lave en barjordsstribe op til naturelementer. Det giver dig mulighed for at ukrudtsbekæmpe uden at kæmpe med naturen. Samtidig giver det et sted hvor f.eks. fasan og agerhøne kan tørre efter et regnskyl.

Barjordsstriben må være op til 2 meter bred. Den kan holdes helt bar ved fræs-

ning flere gange årligt. Striben bør fræses, når den har lige under halvt plantedække.

Der kan også laves en græsstribe op til naturelementerne, det giver også plads og er til gavn for blandt andre harer og råvildt. Græsstriben skal slås en gang om året.

En anden mulighed er, at der i kanten af kornmarken laves striber, der er gødnings- og ukrudtsbekæmpelsesfri med 75% reduceret udsædsmængde. Det giver lys og plads til dyrene.

Hold afstand til kanten af marken og natur-elementer. Det er afgrøden, der har brug for gødning, og det er her, du tjener pengene.

Optimér kørsel i marken, så der ikke gødes dobbelt i kiler.

Du kan eventuelt lade afgrøden op til kanten stå ved høst, derved er der efterladt føde og skjul til dyrene.

GODE TIPS

Lav naturstribe eller barjordsstribe op til levende hegn eller andre naturelementer, så du ikke skal kæmpe med ukrudt herfra.

Se mere på www.okologi.dk

De 8 naturråd er udviklet af:

Danmarks Jægerforbund, Aarhus Universitet, Danmarks Biavlerforening, Naturstyrelsen - miljøministeriet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Videncentret for Landbrug, Biodynamisk Forening, natur- og vildtkonsulenter, konventionelle samt økologiske landmænd og Økologisk Landsforening.